

METSÄN SIIMEKSESSÄ – Kulttuurikaruselli syksy 2008 – kevät 2009

Sanna Reinikainen, museoassistentti, Kuopion korttelimuseo

METSÄN ANTIMET MASSUILLE JA TASSUILLE toimintakokonaisuus Kuopion korttelimuseolla

Museokierrokseen liittyy aukipidosta saatava pajukori, jossa on kierroksella tarvittavat aisti- ja havaintomateriaalit.

1. METSÄ KAUPUNGISSA

Alla olevat neljä osa-aluetta liittävät vanhan ajan kaupunkielämän metsään:

- 1) **puu elinkeinona:** (kuopiolainen puuteollisuus) Saastamoisen rullatehdas, Hallmanin tikkulat, sahat, puun vienti, puun jalostus (oheismateriaali: puiset lankarullat, tulitikut, käsin tehty paperi)
- 2) **asuminen kaupunkiympäristössä:** puurakennukset, muu luonnonmateriaalien käyttö rakentamisessa, puun käyttö lämmityksessä, puistot (oheismateriaali: rakennukset itsessään, Snellmanin talon pienoismalli, sammal, jäkälä, kuivattuja puiden lehtiä, kielon tuoksu).
- 3) **puu käyttömateriaalina:** kaupungissa käytetyt huonekalut, (oheismateriaali: puisia nukkekodin kalusteita, muut tarvekalut sekä tuvan ja kyökin pienesineistöä: patasuti, leikkuulauta, varpuvispilä).
- 4) **ravinto,** maalaisten torikauppa (marjat kuivattuna).

2. YLEISTÄ

- Pohjois-Savo asutettiin suurelta osin kaskeamalla 1500-luvun puolivälistä alkaen. Saloille raivattiin kaskimaita ja rakennettiin savutupia.
- Pohjois-Savon tärkein elinkeino oli vielä 1800-luvulla kaskiviljely. Kaskeamisen tuloksena ei taajamien läheisyydessä ollut metsiä, sillä ns. riistokaskeamisen vuoksi pienemmät ja keskenkasvuiset metsikötkin joutuivat kaskimaiksi. Esimerkiksi Puijon rinteet on kaskettu useaan otteeseen.
- Maalaisilla oli vapaa torikauppaoikeus. Toripäivinä Kuopion seutukunnan kylien asukkaat tulivat myymään tuotteitaan Kuopion torille, joka oli tärkeä kauppapaikka.
- Kuopion kaupunki oli pitkään ns. puutalokaupunki kunnes 1960- ja 1970-luvuilla puutalot saivat väistyä kivitalojen tieltä.
- Usein huonekalut olivat kotona tehtyjä. Myös puusepät tekivät huonekaluja myyntiin. Varakkaisiin perheisiin voitiin ostaa myös ulkomailta tuotettuja huonekaluja.
- Puuta oli aina kuivumassa tarvekaluja ja niiden korjausta varten. Perheen miehet tekivät mitä milloinkin tarvittiin.
- Katotkin saattoivat olla puusta, lauta- ja pärekatot. Tosin kaupunkioiloissa käytettiin paljon myös peltiä katteena.

- Maalla talonväki teki yleensä itse rakennukset, huonekalut ja muut tarvekalut sekä kodin tekstiilit. Kaupunkilaiset asuivat ahtaasti ja olivat töissä kodin ulkopuolella eikä heillä näin ollut tähän aina mahdollisuutta. Kaupunkeihin syntyi erilaisia käsityöläisten ammatteja kuten kirvesmiehen, puusepän, kutojan, suutarin jne.

3. MUSEOKIERROS

Museokierrokseen sisällytetään neljä kohdetta: kutojan huone, suutarin verstaas, hellahuone ja säätyläiskoti. Seuraavassa on lueteltu ne asiat, jotka kussakin kohteessa liittyvät metsäteemaan.

1) Kutojan huone + räätälin kammmari

Oheismateriaali: puisia nukkekodin kalusteita, muut tarvekalut sekä tuvan ja kyökin pienesineistöä: patasuti, leikkuulauta, varpuvispilä, ravintoon liittyvät metsän antimet: marjat kuivattuna, riista ja kala kuivattuna

- Rakennus sisältä ja ulkoa: seinät hirrestä, ulkokuuraus vaakalaudoilla, puiset ovet ja ikkunat, sisäkatto ja lattiat.
- Kutojan huone kertoo asumisesta 1910- ja 1920-luvulla.
- Huone on vuorattu puisella puolipaneelilla ja seinien yläosa on maalattua pahvia.
- Puusta tehdyt huonekalut: sivustavedettävä sänky, pöytä, tuolit, jakkara, lipasto, piianpeili, kaappi.
- Puiset käsityöläisyyteen liittyvät työvälineet: kutojan kangaspuut ja kehrääjän karstat, vyyhdinpuu ja rukki. (Kudonta-loru liitteenä)
- Puulla lämmitettävä leivinuuni, miten lämmitys tapahtui?
- Pienesineistöä liittyen ruoanlaittoon ja taloudenhoitoon: varpuvispilä ja maustepurkit (seinällä), leipäkorvo (uunin vieressä), leivinlauta ja silityslauta (uunin pankolla).
- Ruoanhankinta: kerääminen metsästä ja kaupunkioloissa torikauppa, joka usein oli myös vaihtokauppaa. Torilta ostettiin marjoja, kalaa ja riistaa.
- Ruoanlaitto: riistasta tehtiin paistia (vaihtelua porsaanlihalle), kalat keitettiin tai paistettiin ja marjoista tehtiin kiisseliä, keittoa, piirakkaa tai ruisleipävanukasta. Uuni lämmitettiin puilla, puiden säilytyslaatikko.
- Räätälin kammarin nurkassa on puisista lankarullista tehty hyllykkö.
- Kammarin puolella on myös "päilleenveettava" ns. imperiaalisänky. Ihmiset eivät olleet niin lyhyitä vaan sängyt olivat jatkettavia.

KUDONTALORU

Tiukkaan, piukkaan pirta paukkaa, sukkula loikkii loimen poikki.

MARJALORU

Mansikoista marjamaito, puolukoista punainen puuro, mustikoista paras pöperö, Karpaloista kiisseliä.

Kangasta tulee kovasti,
paidan saa siitä rovasti.

- Ilse Saares -

- trad. -

Marja-aiheisia lauluja:

LITRA MANSIKOITA

Perkiö, Huovi (toim.): Kultainen laulukirja. Tammi.

MARJAVALLSSI

Eerola, Ruokonen: Pikkuväen musiikki. Lasten Keskus.

MUMMON NEUVO

Kaikkonen, Ollaranta,...: Olin laulukirja. Otava.

2) Suutarin versta (Suutari, räätäli –laululeikki liitteenä)

Oheismateriaali: Snellmanin talon pienoismalli, sammal, jäkälä, kuivattuja puiden lehtiä

- Rakennus sisältä ja ulkoa: seinät hirrestä, puusta tehty reliefi ulko-oven yläpuolella, puiset ovet ja ikkunat, sisäkatto ja lattiat,.
- Rakennus on pohjakaavaltaan paritupa. Toisessa päässä on hellahuone ja toisessa päässä suutarin versta, joka toimi myös keittiö- ja asuintilana. Keskellä on porstuanpohjakamari, joka toimi suutarin asuntotilan jatkeena.
- Puiset huonekalut: sivustavedettävä sänky, tuvanpöytä, tuolit, penkit, kaappi.
- Käsityöläisyyteen liittyvät puiset suutarin työvälineet: lestit, nahkurin orret, pyöreä suutarinpöytä ja –palli.
- Puista pienesineistöä liittyen ruoanlaittoon ja taloudenhoitoon: korento, vesikorvo ja muut kimpiaasiat (miten kimpiaastia on tehty?), kahvimylly.

SUUTARI, RÄÄTÄLI

Suutari, räätäli,
pikipöksy Pietari,
kengän koputtaja,
naskalin naputtaja,
mene tästä portista pois, pois!

Leikkijät jaetaan kahteen ryhmään. I ryhmä laulaa laulua tai loruilee loru. II ryhmä konkkaa ja kilpailee siitä, kuka pisimpään pysyy yhdellä jalalla vaihtamatta jalkaa. Kun voittaja on selvinnyt, ryhmät vaihtavat tehtäviä.

3) Hellahuone

Oheismateriaali: puiset lankarullat, tulitikut, käsin tehty paperi, tuoksupurkissa kielon tuoksu

- Kyseessä on varattomamman, esim. tehtaassa työskentelevän, perheen koti, jossa saattoi asua yli kymmenen henkeä. Vertaa edelliseen tupaan.
- Teollistumisen myötä maalta kaupunkiin muuttaneet tehdastyöläiset asuivat vuokra-asunnoissa hyvin ahtaasti. Perheen aikuisten lisäksi usein myös lapset työskentelivät tehtaassa. Tulitikkuja valmistava "Tikkula" oli huonomaineinen työnantaja, joka käytti paljon näppäräsormista lapsityövoimaa. Kuopiossa oli myös mm. sahateollisuutta ja rullatehdas.
- Kuopiossa toimi 1800-luvun lopulla lelutehdas Suomi, joka työllisti varattomia kuopiolaisia nuoria, sekä tyttöjä että poikia.
- Puilla lämmitettävät hella ja lämmitysuuni.
- Puiset huonekalut: pöytä, tuolit, lasten tuoli, päästävedettävä sänky, kätkyt, potta eli nattu, kiikkutuoli, kaappi, puunsäilytyslaatikko.
- Kaupunkilaiset virkistäytyivät kaupungin puistoissa, kuten Väinölänniemellä. Luonnonnosta kerätyillä kukilla luotiin viihtyisyyttä ja tunnelmaa.

4) Säätyläiskoti

- Rakennus sisältä ja ulkoa: seinät hirrestä, puiset ovet ja ikkunat, sisäkatto ja lattiat. Talo on vuorattu leveällä vaakalaudoituksella klassistiseen tyyliin.
- Koti on sisustettu suurelta osin 1800-luvun tyyliellä.
- Huonekalut ovat varakkaan perheen kodissa usein puusepän tekemiä ja mahdollisesti myös ulkomailta tuotuja. Myös erikoisia puulaatuja on käytetty. Puulla lämmitettävät uunit ovat hienompia kuin muissa tuvissa (kaakelia).
- Puu on korvattu kyökissä metallilla.
- Puutalo "hengittää" eritavalla kuin kivitalo. Huomaa miten kasvitkin viihtyvät hyvin puurakennuksissa.
- Vertaa käsityöläisperheen, tehtaassa työskentelevän perheen ja säätyläisperheen koteja.